

Cununia, divorțul și recununarea în Biserica Ortodoxă

Pr. Conf. Dr. Irimie MARGA*

Rezumat:

Omul în deplinătatea lui nu poate fi înțeles altfel decât „împreună”. Din acest „împreună”, constitutiv omului, s-a născut *familia*, ca expresie primă și inalienabilă a comuniunii. Familia se întemeiază pe o pogorâre a harului Duhului Sfânt, adică prin Taina Cununii, de aceea Taina Cununii mai poate fi numită ca „Cincizecimea Bisericii mici”. Noi mărturisim că Biserica este *una, sfântă, sobornicească și apostolească*, iar când afirmăm acestea ne referim atât la Biserica mare, cât și la Biserica mică. Biserica Ortodoxă învață că Taina Cununii este o taină indisolubilă, dar indisolubilitatea Cununii nu este un act static, care ține de trecut și care constrânge până la sufocare, ci un act dinamic, viu, o țință care atrage și care se atinge printr-o luptă duhovnicească susținută de harul Tainei Cununii. Divorțul este un păcat și o tragedie. El există, nu poate fi negat și nici nu poate fi interzis. Prin divorț indisolubilitatea nu este anulată, ci doar abandonată. Biserica Ortodoxă nu acceptă divorțul, cum nu poate accepta păcatul, ci numai îngăduie, tolerează, sau *recunoaște* divorțul, ca o realitate dureroasă incontestabilă. După divorț, Biserica s-a aflat între două situații nedorite: sau să-i respingă pe soții divorțați, ca unii care și-au ratat mântuirea, sau să-i reintegreze în Biserică prin tolerarea unei noi căsătorii. Potrivit *principiului economiei*, dintre acestea două, Biserica a ales răul mai mic, adică tolerarea recăsătoririi celor divorțați.

Cuvinte-cheie:

Biserică, căsătorie, cununie, familie, taină, har, dragoste, eșec, divorț, tolerare, mântuire, recununare.

* Pr. Dr. Irimie Marga, conferențiar la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu.

1. Taina Cununii – „mica Cincizecime” în „ecclesia minor”

Chipul Treimii în om se vede și din aceea că omul *deplin* nu a fost creat singur, ci bărbat și femeie, aflați în comuniune ființială. Deseori când vorbim despre om înțelegem fie un bărbat, fie o femeie, dar din punct de vedere teologic noi trebuie să înțelegem atât bărbatul, cât și femeia. Altfel spus, omul în deplinătatea lui nu poate fi înțeles altfel decât „împreună”¹.

De aici se explică și faptul că cea mai mare suferință a omului, în lumea aceasta și dincolo de ea, este *singurătatea*, pentru că ea duce la moartea totală, și a trupului și a sufletului. Omul nu poate avea o existență fericită atâta timp cât este separat de Dumnezeu și de semenii lui, fiindcă nici Dumnezeu nu este singur, ci comuniune de Persoane, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt.

Din acest „împreună”, constitutiv omului, s-a născut *familia*, ca expresie primă și inalienabilă a comuniunii. Importanța familiei, ca manifestare a iubirii treimice comunitare în actul creației, se vede și din aceea că toate evenimentele principale din istoria mântuirii se leagă de familie: în familie a apărut căderea, prin familie se perpetuează neamul omenesc, dar se și transmite păcatul strămoșesc, în familie începe restaurarea comuniunii degradate prin păcat. De aceea Sf. Ap. Pavel numește familia „ecclesia domestica (minor)” (Rm 16, 5), care stă la baza „ecclesiei major”. Cele două Biserici se află în continuitate și în legătură indestructibilă.

Prin pogorârea Duhului Sfânt se întemeiază Biserica mare, locul mântuirii omului prin Hristos, în dragostea lui Dumnezeu-Tatăl. Biserica mică, familia, se întemeiază tot pe o pogorâre a harului Duhului Sfânt, adică prin Taina Cununii, de aceea Taina Cununii mai poate fi numită ca „Cincizecimea Bisericii mici”.

Taina Cununii este o nouă Cincizecime, o coborâre a harului Sfântului Duh asupra mirilor, act care duce la întemeierea familiei creștine unde harul îi unește pe soți într-o viață nouă, care pregustă din viața veșnică. Așa cum Cincizecimea, prin pogorârea Sf. Duh, pune început Bisericii mari, tot așa Taina Cununii, prin harul său, întemeiază Biserica mică, cea care reface în Hristos unitatea ontologică dintre bărbat și femeie.

Așa cum familia este celula societății, tot așa și Bisericile mici sunt celulele ale Bisericii mari, iar între ele există o strânsă legătură de interdependență.

„Unitatea ce se realizează în actul Cununii nu este o unitate a lumii de jos, ci a celei de sus. E o unitate căreia Sfântul Duh îi încredințează o vocație și o misiune. (...) Chemarea la unitatea de sus, la plinirea <ecclesiei domestice>, este chemarea la comuniunea în iubire, nu numai în sensul că mirii, respectiv

¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. III, București, 1978, p.180.

Pr. Conf. Dr. Irimie Marga

soții, intră într-o nouă legătură de regăsire și dragoste, ci, mai mult, că, prin această iubire a unuia față de altul, ei înșiși îl descoperă și altora pe Hristos. În căsătoriile aparținând lumii căzute, respectiv unității de jos, domnește dezbinarea, separarea ce se manifestă în diferite moduri ale degradării moravurilor, pe care iubirea «naturală» nu le suprimă, ci, dimpotrivă, ea este cea care le favorizează, provocând cu ele dezorganizarea căsătoriei și a familiei. Specificul căsătoriei creștine, determinat de valorile baptismale cu care este înzestrată «ecclesia domestica», este descoperirea și prezența în lume a iubirii ca viață și a vieții ca iubire. Realizându-se pe ei în iubire, soții sunt păstrătorii unei puteri în măsură să vindece rănilor căderii, aducând astfel cu ei roadele lucrării divine de care sunt stăpâniți, iar acestea au o înrăurire binefăcătoare asupra întregii comunități².

Taina Cununii nu este, prin urmare, un act static. Este un act prin care, pe de-o parte, se împărtășește harul ca energie dumnezeiască, iar, pe de altă parte, este un act prin care cei doi soți îl dezvoltă în mod activ toată viața. Dacă nu ar fi acest har, familia ar cădea într-o relație biologică simplă, care ar duce la plictiseală și s-ar destrăma. Harul, însă, alimentează și ține iubirea celor doi într-o stare vie, activă, nepuizabilă.

Prin iubire și dăruire reciprocă, susținuți de harul Duhului Sfânt, fiecare soț vede în celălalt chipul lui Hristos și își păstrează unitatea în și prin Hristos.

În acest context se dezvoltă și iubirea erotică dintre cei doi soți, care îi face un singur trup (Mt.19, 6). Creștinismul nu disprețuiește unirea trupească dintre bărbat și femeie care are un dublu rol, acela de împlinire firească a înclinațiilor senzuale și, prin aceasta, de procreare. Între cele două aspecte există interdependență responsabilă și ele nu se pot exclude reciproc. Raportul dintre plăcerea trupească și procreare este o taină delicată a familiei, iar harul Tainei Cununii ajută la păstrarea echilibrului în acest raport³.

Paralela dintre Biserica mare și Biserica mică poate continua sub multe aspecte, de pildă mărturisirea de credință rostită în Biserica mare are ca și corespondent fidelitatea din Biserica mică sau, mai mult, atributele Bisericii mari se pot regăsi în atributele Bisericii mici. Astfel, noi mărturisim că Biserica este *una, sfântă, sobornicească și apostolească*. Dar când afirmăm aceasta nu ne referim numai la Biserica mare, ci și la Biserica mică.

Astfel, familia este *una*, în sensul că se întemeiază pe toată viața, adică este indisolubilă și monogamă, și cuprinde pe soți într-o unitate de viață în același

² Pr.Prof.Dr. Ilie Moldovan, „In Hristos și în Biserică”. *Adevărul și frumusețea căsătoriei. Teologia iubirii II*, Alba Iulia, 1996, p. 22-23.

³ William Basil Zion, *Eros și transfigurare*, Alba Iulia, 2001, 303 p.

Hristos. Harul Cununii întărește unitatea soților întreolaltă și cu Hristos, apărându-i vocația indisolubilității, așa cum Cincizecimea îi unește pe toți într-o singură comuniune. Una este Biserica lui Hristos, trupul Lui, așa trebuie să fie și familia - în care soții sunt un trup -, una până la moarte.

Familia este **sfântă**, la fel ca Biserica, prin scopurile ei de sfințire și mântuire a membrilor ei. Membrii familiei, ca și membrii Bisericii, nu sunt sfinți, dar scopul principal al familiei, căruia îi slujește harul Cununii, este dobândirea sfințeniei. Punctul de plecare al sfințeniei Bisericii este Cincizecimea, care se prelungește până la noi și prin Taina Cununii, punctul de plecare al sfințeniei familiei.

Familia este **universală** ca una care privește întreaga umanitate și prin care se perpetuează umanitatea. Așa cum Cincizecimea a întemeiat Biserica pentru sfințirea universală a oamenilor, dar și a cosmosului, tot așa și harul Cununii, întemeiază familia, spre sfințirea întregii umanități.

Familia este **apostolească** în sensul că se întemeiază pe Taina Cununii instituită de Mântuitorul Iisus Hristos, transmisă prin Sf. Apostoli și prin succesiune apostolică până la noi. Adevărata sacramentalitate se descoperă în continuitatea apostolică neîntreruptă, care leagă Cincizecimea cu fiecare Taină a Cununii. În această apostolicitate se săvârșește Cununia fiecărei familii, pentru că numai prin apostolicitate se perpetuează Cincizecimea.

Taina Cununii este, așadar, Taina care aduce Biserica în sânul familiei și, invers, integrează familia în sânul Bisericii. Harul invocat la Taina Cununii asupra mirilor este cel care desfășoară această dublă mișcare⁴.

Actul întemeierii Bisericii mici prin coborârea harului Tainei Cununii asupra noii familii, „*Cincizecimea mică*“, revelează în modul cel mai clar sensul teologic ortodox al acestei Taine, sens care se depărtează de orice concepție juridică sau juridizantă asupra căsătoriei și familiei creștine. Din acest motiv Biserica Ortodoxă nu a preluat dictonurile latine despre căsătorie, precum binecunoscutul „*consensus facit nuptias*“, pentru că nu are nimic în comun cu învățătura ei.

Toate rânduielile canonice pe care Biserica le-a elaborat în decursul istoriei sale nu sunt altceva decât reflexe și concretizări ale învățăturii ortodoxe despre căsătorie și familia creștină, rânduieli care nu numai că sunt complet diferite de concepțiile precreștine, dar și apără Biserica de toate influențele negative venite din partea acestora.

În felul acesta, doctrina canonică a Bisericii în general, și cea cu privire la căsătorie și familie în special, izvorăște direct și inevitabil din învățătura dogmatică a Bisericii. Cea mai mare, dar și cea mai facilă eroare la adresa sfintelor canoane

⁴ Paul Evdokimov, *Taina iubirii. Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, București, 1994, 261p.

Pr. Conf. Dr. Irimie Marga

este aceea de a le confunda sau asemăna cu prevederi juridice formale, străine de credința creștină⁵.

Dreptul canonic ortodox caută să extindă dreptatea Impărăției lui Dumnezeu în realitățile istorice ale Bisericii și prin aceasta susține și apără credința adevărată. El s-a născut din tensiunea eshatologică în care se află Biserica, din tensiunea celor care se află între „acum“ și „pururea“ și care au nevoie de călăuze, de canoane, spre plinirea Legii lui Hristos.

2. Indisolubilitatea Tainei Cununii

Biserica Ortodoxă învață că Taina Cununii este o taină indisolubilă, ea se săvârșește asupra mirilor odată pentru totdeauna. Indisolubilitatea este practic consecința unirii dintre bărbat și femeie nu numai ca unire în plan uman, fiziologic, ci ca unire în plan spiritual, pentru care soții primesc un har special împărtășit prin Taina Cununii. „Dar acest har nu trebuie primit pasiv, ci dezvoltat activ de cei doi. Astfel indisolubilitatea implicată în fire și refăcută prin har e și o operă a voinței celor doi”⁶.

Dacă unirea dintre cei doi se face numai la nivel uman, atunci cei doi se plictisesc repede unul de celălalt, dar dacă unirea are loc la nivel spiritual atunci persoanele se revelează reciproc într-o iubire inepuizabilă, susținută de harul Tainei Cununii.

Prin urmare, după învățătura Sf. Părinți, Taina Cununii nu este un act de moment, care se încheie ca un contract, odată pentru totdeauna, ci este un act de creștere continuă, de responsabilitate reciprocă, de întărire și salvare de toate situațiile critice, prin ajutorul și conlucrarea cu harul Cununii⁷.

La fel trebuie înțeleasă și indisolubilitatea Cununii, nu ca un act static, care ține de trecut și care constrânge până la sufocare, ci ca un act dinamic, viu, ca țintă care atrage și care se atinge printr-o luptă duhovnicească susținută de harul Tainei Cununii.

Cel mai mare dar al omului primit de la Dumnezeu este libertatea, de aceea Biserica nu poate sufoca libertatea omului, chiar și atunci când libertatea merge spre păcat, sau spre negarea lui Dumnezeu. Cu atât mai mult indisolubilitatea, ca și trăsătură a Cununii, nu poate sufoca libertatea soților, chiar și atunci când ea merge către eșec⁸.

⁵ Pr.Lect.Dr.Irimie Marga, „Actualitatea sfințelor canoane”, în *Revista Teologică* 2002, nr. 2, p. 41-46.

⁶ Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, vol. III, p. 185.

⁷ John Meyendorf, *Căsătoria: o perspectivă ortodoxă*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2007, p. 20ș. u.

⁸ Prof.Dr. Grigorios Larentzakis, *Die Orthodoxe Kirche. Ihr Leben und ihr Glaube*, Styria, Graz, 2000, p.78 ș.u.

Dumnezeu ne-a lăsat o libertate deplină, fără constrângeri, inclusiv libertatea de a-L nega, fără ca prin aceasta existența Lui să fie periclitată de noi. La fel și indisolubilitatea trebuie să se manifeste într-o libertate deplină, fără constrângeri, inclusiv în libertatea soților care o neagă, despărțindu-se, fără ca prin aceasta indisolubilitatea, ca țel și trăsătură a familiei creștine, să fie desființată. Soții care se despart se neagă pe ei, recunoscând eșecul și păcatul, dar nu neagă indisolubilitatea pe care n-au atins-o. Cei care nu cuceresc Everestul, nu pot nega că Everestul nu există. Cu alte cuvinte, indisolubilitatea căsătoriei este vocație, iar nu condiție.

Indisolubilitatea Bisericii mici este ca și atributul sfințeniei Bisericii mari, respectiv Biserica mare este sfântă prin scopul ei, chiar dacă se compune din credincioși păcătoși. La fel și Biserica mică este indisolubilă prin vocația ei, iar nu prin voința soților supusă mereu păcatului. Așa cum nimeni nu ne poate constrânge spre sfințenie, nimeni nu ne poate constrânge la păstrarea indisolubilității. Indisolubilitatea are valoare numai atâta timp cât este liber asumată.

3. Divorțul

Adevărul celor spuse se vede și din aceea că divorțul a fost și este o realitate incontestabilă a vieții umane. Nimeni nu poate să nege realitatea tragică a divorțului.

Divorțul este un păcat și o tragedie. Nimeni nu-l iubește, nimeni nu-l asumă în mod liber, nimeni nu-l apără. Dar el există și nu poate fi negat. Aspectul cel mai interesant este că divorțul nici nu poate fi interzis. Putem interzice păcatele asumate în mod conștient, dar nu putem interzice erorile care intervin în mod imprevizibil și nedorit. A interzice divorțul este astfel un non-sens, este ca și cum s-ar interzice cutremurul, sau incendiul, sau inundațiile, sau boala...

O familie sănătoasă este indisolubilă. Boala cea mai gravă a familiei este divorțul, prin care indisolubilitatea nu este anulată, ci doar abandonată. Păcatele credincioșilor nu desființează atributul sfințeniei Bisericii, dimpotrivă, ele accentuează durerea unei sfințenii neîmplinite.

Orice medic iubește sănătatea și dezagrează boala. Dar totodată medicul nu poate interzice boala, altfel ar deveni absurd. Din acest motiv Biserica Ortodoxă nu poate fi absurdă interzicând divorțul, pentru că el nu poate fi interzis. Biserica poate numai să avertizeze, să prevină sau să trateze boala divorțului. Biserica poate cel mai bine să îndrume duhovnicește ca soții, în iubire responsabilă și jertfelnică, să conlucreze cu harul Cununii, ca să poată preveni orice eșec⁹.

⁹ Arhid.Prof.Dr. Ioan N. Floca, „Încetarea și desfacerea căsătoriei civile și a cununii religioase sau divorțul în lumina învățaturii creștine”, în *Mitropolia Ardealului* (1974), nr. 10-12, p. 572-579.

Nu de puține ori, s-a spus în mod greșit că Biserica Ortodoxă *acceptă* divorțul. Nu! Biserica Ortodoxă nu acceptă divorțul, cum nu poate accepta păcatul, ci numai îngăduie, tolerează, sau *recunoaște* divorțul ca o realitate dureroasă incontestabilă. Vindecarea unei boli nu începe cu acceptarea sau negarea impasibilă a ei, ci cu recunoașterea ei, cu înțelegerea ei, cu compasiune față de bolnavi, pentru a găsi leacul potrivit. Nimeni nu iubește boala, ci numai pe bolnavii care au nevoie de iubire îndoită. Așa se explică de ce Biserica Ortodoxă nu este de acord cu divorțul, dar îl recunoaște fără a-l accepta, în vederea salvării celor ajunși în această tragedie. Biserica Ortodoxă nu iubește, ci condamnă divorțul, în timp ce nu îi condamnă pe divorțați, ci îi iubește, nu pentru eșecul lor, ci pentru că Biserica simte că are o misiune sporită tocmai unde drama este mai mare.

O altă greșală se face atunci când se crede că Biserica Ortodoxă îi divorțează pe soți, sau că ar desface Taina Cununiei. Or, Biserica nu desființează o taină, nu desface ceea ce a unit Dumnezeu. Biserica nu face decât un singur lucru: recunoaște realitatea distructivă a păcatului, deci și a divorțului. Prin urmare așa-zisul „divorț bisericesc” are caracter constatator, administrativ, pasiv, nicidecum nu poate avea un caracter liturgico-sacramental, adică activ.

Dacă Biserica ar putea „desface” Taina Cununiei, atunci ea ar putea să „desfacă” toate celelalte Taine, de exemplu ar putea să „întoarcă” Împărtășania la pâinea și vinul de dinaintea Liturghiei, fapt care este mai mult decât absurd. Biserica nu poate să facă ceva „pe dos”, adică împotriva la ceea ce a făcut inițial. Doar primitorii actelor sfinte, iar nu Biserica, pot lucra împotriva harului dăruit lor prin taine, nu ca normalitate, ci ca anormalitate născută din păcat.

De exemplu, nimeni nu poate „desface” sau anula Botezul săvârșit asupra unui credincios. Botezul rămâne indelebil. Dar, cu toate acestea, persoana botezată poate cădea din har, poate înceta să conlucreze cu harul Botezului și chiar să părăsească Biserica, atunci când își pierde credința. Dar Botezul nu i se poate lua de nimeni, el rămâne prezent prin harul său, dar devine inefficient prin lipsa conlucrării. De aceea Biserica Ortodoxă nu cunoaște practica „anulării” vreunei taine, deci nici practica „anulării” Cununiei, în vreo situație anume¹⁰.

Soții aflați în criză spirituală și nu numai, își pot pierde iubirea reciprocă și jertfelnică, încetând să mai conlucreze cu harul Cununiei, și se pot despărți, dar nu pot desființa caracterul indisolubil al tainei. Harul Cununiei rămâne, dar într-o dureroasă ineficiență, prin refuzul conlucrării cu el. Starea aceasta se aseamănă cu icoana lui Hristos ce bate la o ușă, care nu vrea să se mai deschidă. Aceasta este marea dramă a divorțului.

¹⁰ Arhim. Timotei Seviciu, „Divorțul și Biserica Romano-Catolică”, *Mitropolia Banatului* (1971), nr. 7-9, p. 487-490.

4. Recununarea

Intr-o căsnicie nefericită urmată de divorț, tragedia soților despărțiți pune Bisericii o întrebare foarte grea: ce face Biserica în astfel de situații, cum ajută la mântuirea celor doi?

De la început trebuie spus că tragedia soților despărțiți este și o tragedie a Bisericii. În fața acestei situații Biserica nu poate să rămână impasibilă sau imuabilă. Răspunsul la întrebarea de mai sus îl găsim în practica Bisericii primare, atunci când încă Biserica nu era divizată.

Astfel, potrivit *principiului economiei*, Biserica a ales între două situații nedorite: sau să-i respingă pe soții divorțați, ca unii care și-au ratat mântuirea, sau să-i reintegreze în Biserică prin tolerarea, îngăduirea unei noi căsătorii. Dintre acestea două, Biserica a ales răul mai mic, adică tolerarea recăsătoririi celor divorțați.

Primul caz, răul mai mare, nu se putea accepta pentru că Biserica nu poate închide ușa mântuirii nimănui. Altfel spus, în Biserică nu se poate spune niciodată: „Nu mai există nici o șansă!”. Așa ceva nu se poate auzi decât la închisoare, unde libertatea omului este total sau parțial îngrădită.

Atunci când soții nu se mai pot împăca, iar divorțul a ajuns o boală incurabilă din punct de vedere uman, Biserica *trebuie* să găsească o nouă cale de mântuire. De aceea Biserica a tolerat recăsătoria, ca remediu amar pentru situații limită, în baza principiului economiei.

Principiul economiei este un principiu fundamental al Bisericii prin care autoritatea bisericească are libertatea de a „încălca” un canon sau o rânduială bisericească, numai atunci când respectarea acestora ar produce un rău mai mare. Economia nu este o regulă în sine, ci este de fapt o rânduială prin care se poate recurge la excepții, cu scopul evident de mântuire a credincioșilor. Excepția nu duce la desființarea legii, ci la evitarea sufocării libertății credincioșilor, atunci când litera ucide. Principiul economiei mai poate fi numit principiul aplicării în duh a legilor bisericești, sau principiul libertății și responsabilității pastorale¹¹.

Tot din același motiv excepția nu poate fi admisă decât o singură dată, sau cel mult de două ori, altfel repetarea ei nelimitată o transformă în regulă contrară celei inițiale. De aceea recăsătorirea este admisă o dată sau, cel mult, de două ori, pentru ca ea să nu devină regulă nelimitată. Mai mult decât atât înseamnă îndepărtarea conștiință de duhul Bisericii. Acesta este sensul teologico-canonic al hotărârii sinodului din Constantinopol, de la anul 920, prin care s-a interzis tetragamia¹².

¹¹ Pr.Prof.univ.Dr. Liviu Stan, „Despre principiile canonice fundamentale ale Ortodoxiei”, în *Biserica și Dreptul. Studii de Drept canonic ortodox*, vol.III, Editura Andreiana, Sibiu, 2012, p. 5-24.

¹² Asist.Dr. Iorgu D. Ivan, *Recăsătorirea soților despărțiți. Studiu de drept canonic*, București, 1937, 95 p.

Principiul iconomiei este bine oglindit în Sf. Scriptură, pentru că însuși Mântuitorul îl folosește de multe ori, de exemplu atunci când alege salvarea demonizatului cu prețul unei mari pierderi materiale (încercarea porcilor), sau atunci când le arată pe fecioarele înțelepte ca nemilostive cu uleiul din candelă, pentru a evita risipa sau pierderea totală etc. În privința căsătoriei, Mântuitorul apără indisolubilitatea ei, dar nu trebuie să ignorăm cuvintele „*excepta fornicationis causa*” (Matei 5, 32), care sunt baza principiului iconomiei, ca *excepție* de la regulă¹³.

Principiul iconomiei îl găsim bine prezentat de Sf. Părinți și bine reliefat în toată istoria Bisericii, mai ales la sinodul I ecumenic (Niceea, 325), unde catarii sau puritaniștii exclusiviști sunt respinși de Biserică (canonul 8, sin I ec.). Biserica nu poate fi exclusivistă, ci milostivă. Tolerarea recăsătoriei trebuie văzută ca excepție de la regula indisolubilității căsătoriei, în baza milostivirii nesfârșite a lui Dumnezeu. Excepția întărește regula, indisolubilitatea rămâne atributul esențial al unei căsătorii adevărate, chiar dacă Biserica tolerează răul mai mic, al recăsătoriei.

Biserica tolerează pentru că nu poate să constrângă la acte care lezează libertatea omului. Biserica trebuie să iubească cu iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu, pentru că iubirea lui Dumnezeu față de cel mai mare păcătos depășește cu mult iubirea celui mai mare sfânt față de Dumnezeu.

Mai trebuie adăugat că principiul iconomiei nu este un *favor* sau o *răsplată*, ci o soluție de necesitate, de aceea Biserica Ortodoxă n-a folosit niciodată termenul de „*privilegium*” preluat din dreptul roman¹⁴. Nimeni nu poate fi privilegiat în Biserică, nimeni nu poate fi favorizat în lucrarea de mântuire. Acest fapt se vede și din aceea că toată slujba bisericească a Cununii a 2-a este o slujbă de pocăință, care se face după un timp de pocăință sau o anumită epitimie, și care nu mai este o „taină”, ci o ierurgie cu caracter aspru penitențial.

În concluzie, putem spune că Biserica Ortodoxă apără indisolubilitatea căsătoriei creștine. Divorțul este un eșec pe care Biserica nu-l acceptă, dar îl tolerează, pentru că logic nu-l poate interzice. Tolerarea recăsătoriei este semnul milostivirii divine asupra celor păcătoși. Iar Dumnezeu nu se contrazice pe Sine, și nu se poate opune sfințeniei, atunci când îi iartă pe păcătoși și le oferă o nouă șansă de mântuire.

¹³ Vlassios I. Phidas, *Drept Canonic. O perspectivă ortodoxă*, Editura Trinitas, Iași, 2008, 214 p.

¹⁴ Pr. Ioan Tamas, *Drept matrimonial catolic*, Editura „Presă Bună”, Iași, 1994, 199 p.